

Užmiršti herojai: Algirdas Vokietaitis

Daiva DAPKUTĖ

„Kiekvienas žmogus savo gyvenime bent vieną kartą turi ryžtis didesniai žygiui patarnauti savo tėvynei. Tai yra didelė žmogaus laimė. Šiandien ta proga pasitaiko man, todėl esu laimingas“[\[1\]](#), – 1943 m. liepos 19 d. atsisveikindamas su savo palydovais ir lipdamas į žvejų valtelę kartojo Algirdas Vokietaitis, pasiryžęs imtis svarbios ir itin reikalingos antinacinio pagrindžio misijos – slapta nuplaukti į Švediją ir atverti duris į Vakarus. Įdomu, kad šis žmogus, dabartinei lietuvių visuomenei mažai girdėtas ir nepelnytai užmirštas pagrindžio rezistencinės veiklos herojus, Lietuvoje daugiau yra žinomas sporto pasaulyje kaip sportininkas, plaukimo treneris, fizinio auklėjimo specialistas ir vienas iš Lietuvos fizinio auklėjimo sistemos pagrindų kūrėjų, kurio darbai iki šiol išlieka reikšmingi kūno kultūros, sporto mokslui ir gyvenimo praktikai[\[2\]](#).

Algirdas Vokietaitis gimė 1909 m. kovo 9 d. Kaune žymaus Lietuvos pedagogo Juozo Vokietaičio ir Magdalenos Tekoriūtės šeimoje. Tėvas Juozas Vokietaitis, 1890 m. baigęs Veiverių mokytojų seminariją, dirbo mokytoju Lenkijoje, priklausė slaptai lietuviškos spaudos platintojų grupei, buvo vienas iš Lietuvių mokytojų sąjungos Lenkijoje (1905) ir Voroneže (1917) steigėjų, ilgus metus vadovavo „Saulės“ lietuvių mokytojų kursams (vėliau mokytojų seminarijai) Kaune. Pirmojo pasaulinio karo metu Vokietaičių šeima[\[3\]](#) pasitraukė į Rusijos gilumą, į Voronežą, kur buvo evakuota „Saulės“ mokykla. Voroneže Algirdas Vokietaitis lankė J. Poderio parengiamąją mokyklą karo pabėgėlių vaikams[\[4\]](#), o 1918 m. šeimai grįžus į Lietuvą, mokslus tęsė Kaune: 1926 m. baigė „Aušros“ gimnaziją, 1926–1930 m. Kauno universitete studijavo agronomiją, vėliau pedagogiką. Greičiausiai iš tėvo Algirdas paveldėjo potraukį į pedagogiką. Nuo 1927 m. jis

mokytojavo pradžios mokykloje Kaune, vėliau, 1929 m. išsilaikęs egzaminus Švietimo ministerijos komisijoje ir įgijęs kūno kultūros mokytojo teises, dirbo fizinio auklėjimo lektoriumi Kūno kultūros kursuose Kaune. Savo profesija pasirinkęs fizinį auklėjimą, A. Vokietaitis nebuvo tik šios siauros srities specialistas, Lietuvos bei užsienio universitetuose įgijo platesnį išsilavinimą: gavęs valstybinę stipendiją 1930–1934 m. Vienos universitete studijavo fizinį auklėjimą ir geografiją, taip pat įgijo plaukimo trenerio diplomą, 1937–1939 m. stažavosi Marburgo universitete Vokietijoje (fizinis auklėjimas, psichologija, rusų filologija), ten įgijo filosofijos daktaro laipsnį, taip pat gilino žinias ir stažavosi įvairių šalių universitetuose – 1934 m. Suomijoje, 1936 m. Leningrade, Rusijoje, 1937 m. Anglijoje ir Švedijoje. Įgytas išsilavinimas ir ypač kalbų mokėjimas vėliau jam pravertė gyvenime.

Daug vietos užimtų surašyti visus Algirdo Vokietaičio darbus nepriklausomoje Lietuvoje: nuo dėstymo Lietuvos universitetuose ir vasaros kursuose, plaukimo pagrindų ar slidinėjimo mokymo iki kelių sporto šakų trenerio darbo.^[5] Jis aktyviai įsijungė į visuomeninę veiklą, buvo Kūno kultūros mokytojų sąjungos įkūrėjas ir pirmininkas, lietuvių tautinių šokių draugijų pirmininkas, 1942–1943 m. Savitarpio pagalbos (Raudonojo kryžiaus) komiteto narys. Itin rūpinosi lietuvių jaunimo fizinio auklėjimu, jo sklaida visuomenėje, bendradarbiavo spaudoje ir daug rašė apie fizinį auklėjimą^[6], parengė mokyklinę fizinio auklėjimo programą. „Kūrybingiausias mano gyvenimo periodas visados buvo surištas su mokymo profesija, – rašė A. Vokietaitis savo autobiografijoje. – Deja, mokytojo profesija, dėl ne nuo manęs priklausančių aplinkybių (karas, ekonominės sąlygos), užėmė vos pusę mano produktyvaus darbo periodo – 26 metus.“^[7]

Pedagoginį ir akademinį darbą Algirdui Vokietaičiui teko baigti ne savo valia, o išitraukus į antisovietinę ir antinacinę pagrindžio veiklą. 1939–1943 m. jis dirbo Kauno Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetuose Fizinio auklėjimo katedros asistentu, nuo 1941 m. katedros vedėju, taip pat Kūno kultūros rūmų direktoriumi Kaune. Sovietams okupavus Lietuvą įsijungė į pagrindžio veiklą: 1941 m. birželio mėnesį dalyvavo sukilime prieš bolševikus Trakuose^[8], 1942 m. tapo pagrindžio organizacijos Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga (LLKS) nariu.

Vokiečių okupacijos metais lietuvių pagrindžiui rūpėjo ryšiai su laisvuoju pasauliu, galimybės perduoti Vakarams informaciją apie padėtį okupuotoje Lietuvoje ar netgi sulaukti iš ten kokios nors pagalbos. 1943 m. kilo mintis pasiųsti į neutralią Švediją pagrindžio atstovus. Šiai slaptai misijai Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga

buvo numaćiusi visai kitą asmenį, kuris vadovybės posėdyje šio uždavinio atsisakė. Padėtį išgelbėjo Vokietaitis, pats pasisiūlęs žengti šį rizikingą žingsnį. Tokiai tinkamai kandidatūrai buvo vienbalsiai pritarta – tuomet jau subrendęs 34 m. jaunuolis, sportininkas, išsilavinęs, mokantis kelias užsienio kalbas, ne kartą lankęsis Švedijoje. „Šis nenumatytas įvykis mane sujaudino ir dvasiniai pakėlė, kad aš tiesiog bėgte išbėgau iš posėdžio namo, mėgindamas pilniau suvokti savo sprendimo svarbą, pasiimant šią atsakingą misiją. Juk man tenka dabar ypatinga garbė ir privilegija pasitarnauti savo tautai ir jos laisvei padėti lietuviškam pagrindžiui atidaryti duris į Vakarus. Tuo metu dar negalėjau numatyti bei suvokti, jog su šiuo sprendimu prasidės naujas, labai rizikingas ir nuotykingas mano pagrindinės veiklos etapas, kuris radikaliai pakeis visą tolimesnį asmeninį gyvenimą. Nuo šiol teks keisti prioritetus: atsisakyti savo profesijos – taip mano mėgiamos fizinio auklėjimo srities – ir pakeisti ją į politinę pagrindininko veiklą.“[\[9\]](#)

□ Pirmosios kelionės iš Švedijos į Lietuvą įgula: Algirdas Vokietaitis, kelionės koordinadorius Vladas Žilinskas, Kazys Jurevičius (viršuje) ir Viktoras Zakss. Stokholmas, 1944 02 05

Plaukimas į Švediją mažu žvejų laiveliu per vokiečių kontroliuojamą Baltijos jūrą tuo metu nebuvo tik lengva poilsinė kelionė, ji pareikalavo gero pasiruošimo, ryšių su estų bei latvių pagrindžio dalyviais, finansinių išteklių, ir, žinoma, fizinės bei dvasinės ištvermės. Tik iš ketvirto karto pavyko pirmoji kelionė į Švediją 1943 m.. Tų pačių metų gruodį jis vėl paslapčia grįžo atgal į Lietuvą sutvarkyti slapto radijo ir pašto ryšio su Lietuvos pagrindžiu ir dar kartą sėkmingai nukeliavo iš Lietuvos į Švediją. Antrąkart nuvykęs į Švediją, Lietuvos pasiuntinybės sekretoriui Vladui Žilinskui padedant Vokietaitis užmezgė ryšius su Švedijos, JAV, Suomijos atstovybėmis, informavo apie padėtį ir Lietuvoje vykstančią pagrindžio veiklą, padėjo suorganizuoti pagrindžio radijo ryšį su okupuotu kraštu. Po vokiečių gestapo vykdytų pagrindžio organizacijų narių suėmimų nutrūkus ryšiui su pagrindžiu, norėdamas atstatyti ryšį 1944 m. liepos mėnesį Vokietaitis dar kartą sugrįžo į Lietuvą. Šį kartą bandymas kartu su kitais pabėgėliais ir VLIK'o pirmininku Steponu Kairiu išvykti į Švediją baigėsi nesėkme – jūroje netoli Švedijos krantų jie buvo sulaikyti vokiečių karo laivyno. Vokiečių suimtas Algirdas Vokietaitis buvo kalintas Liepojos kalėjime, vėliau išvežtas į Štuthofio koncentracijos stovyklą. Karo pabaigoje 1945 m. sovietų kariuomenė, išlaisvinusi Štuthofio kalinius, rado A. Vokietaitį be sąmonės, kritinės būklės, sergantį dėmėtąja šiltine. Karo ligoninėje pasveikęs, svetima Jono Bartkaus pavarde pabėgęs slapstėsi Lenkijoje, kol 1946 m. pavyko slapta laivu išvykti į Švediją. Vėliau visas savo pagrindžio keliones Algirdas Vokietaitis aprašė prisiminimuose[\[10\]](#), kurie net ir dabar, prabėgus daugeliui metų, gali būti skaitomi kaip nuotykinis romanas, liudijantis lietuvių rezistencinės veiklos pastangas prasiveržti per karo sieną į Vakarus, nemaž nenusileidžiantis „Partizanuose“ aprašytiems Juozo Lukšos žygiams į Vakarus.

□ Algirdas Vokietaitis Helsinkyje 1944 m. sausio 26 d. slaptos kelionės iš Lietuvos į Švediją metu

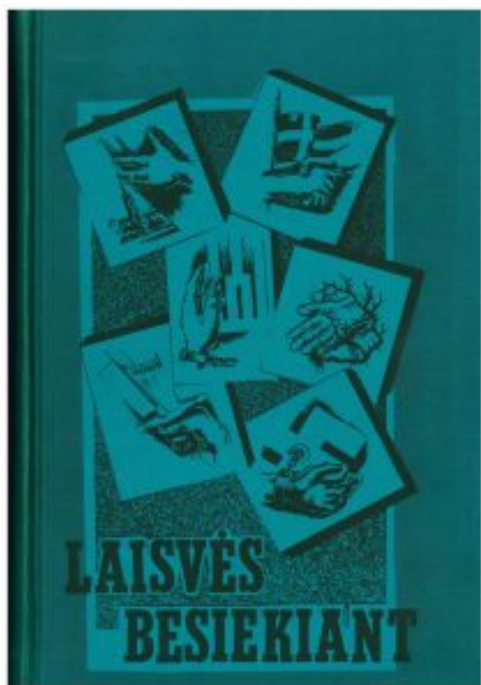
288

Nuotrauka iš knygos Algirdas Vokietaitis. Raštai.
Kaunas, 2003

Pasisiūlęs keliauti į Švediją A. Vokietaitis galvojo, kad vienaip ar kitaip, po metų kitų, atlikęs savo misiją jis galės sugrįžti į Lietuvą^[11], kur paliko sužadėtinę ir savo mylimą darbą. Deja, šioms viltims nebuvo lemta išsipildyti, sovietų okupacija ir geležinė uždanga ilgiems dešimtmečiams atskyrė jį nuo Lietuvos ir ten likusių artimųjų. Laimingai išsigelbėjęs ir atsidūręs Švedijoje Algirdas Vokietaitis aktyviai įsijungė ne tik į politinę, rezistencinę, bet ir į visuomeninę bei sportinę veiklą. 1948–1949 m. dirbo fizinio lavinimo instruktoriumi ir anglų kalbos mokytoju Sporto institute Lidingo, dėstė sporto istoriją, krepšinį, plaukimą, slidinėjimą. Dar

1943 m. jis suorganizavo baltiečių sporto klubą Stokholme ir žaidė šio klubo krepšinio komandoje. A. Vokietaitis daug prisidėjo prie krepšinio populiarinimo Švedijoje, į anglų ir švedų kalbas išvertė šio žaidimo taisykles.

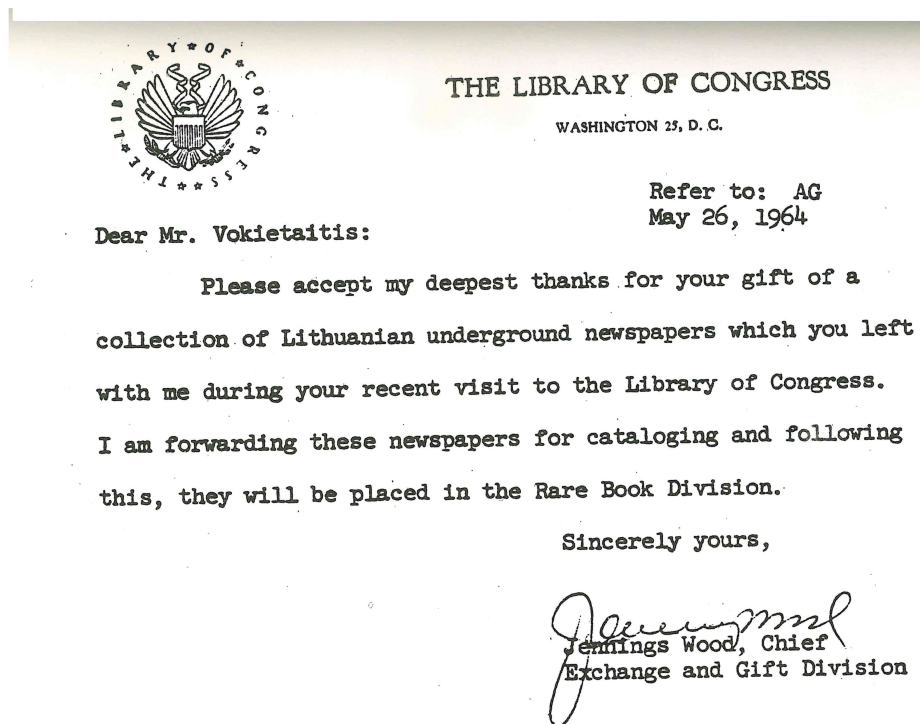
Paskirtas VLIK'o ir kovojančio krašto atstovu Švedijoje A. Vokietaitis pirmaisiais pokario metais prisijungė prie liberaliosios srovės rezistencinių akcijų, organizavo ryšius su Lietuvoje vykstančiu partizaniniu judėjimu, įsijungė į propagandinę veiklą, buvo Vyriausiojo Lietuvos atstatymo komiteto (VLAK) Informacijos centro Švedijoje narys. Tiesa, sąlygos jau buvo pasikeitę – tikroji rezistencinė veikla vyko Lietuvoje, Vakaruose atsidūrę lietuviai buvo nuo jos atskirti geležine uždanga ir galėjo tik stebėti tenkindamiesi Vakarus pasiekiančios informacijos nuotrupomis. Algirdas Vokietaitis buvo veiklos žmogus, ne prie širdies jam buvo tušti politikavimai, išeivijos lietuvių organizacijų nesutarimai ar ginčai dėl valdžios ir galimos įtakos. Bėgant metams ir nesant galimybės tiesiogiai prisidėti prie Lietuvoje vykstančios kovos, jis „kol nebus formaliai sudarytas ir nepradės veikti krašto rezistencijai atstovaujantis organas“ pasitraukė iš aktyvios rezistencinės veiklos[12]. 1949 m. jis išvyko į JAV, kur Kalifornijos universitete lankė fizinio auklėjimo ir psichologijos kursus, taip pat gilino savo anglų, vokiečių, rusų kalbų žinias įvairiuose kursuose JAV ir Austrijoje.

Gyvendamas JAV A. Vokietaitis vėl galėjo imtis savo mėgstamo darbo, buvo slidinėjimo bei plaukimo treneriu Kalifornijoje, mokytojavo mokyklose, bendradarbiavo spaudoje ir rašė fizinio auklėjimo klausimais. Nors pasitraukė iš aktyvios politinės rezistencinės veiklos, nuo lietuvių bendruomenės nenutolo – kalbėjo ir rašė į spaudą, kaupė rezistencinio laikotarpio dokumentaciją, palaikė ryšius su buvusiais laisvės kovotojais, sekė įvykius Lietuvoje ir rengė knygas apie pagrindžio veiklą. 1983 m. Čikagoje pasirodė A. Vokietaičio ir Povilo Žičkaus parengta knyga „Laisvės besiekiant. Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos įnašas į antinacinę rezistenciją“.

Vokietaitis ne tik buvo vienas iš šios knygos redaktorių, pats parašė didesnę knygos dalį, bet ir aprūpino kitus autorius savo sukaupta ir išsaugota rezistencine medžiaga bei pagrindžio spaudos leidiniais. Ši knyga tapo svarbiu įnašu į lietuvių

pogrindžio veiklos ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos istoriją.

Padėka už JAV Kongreso bibliotekai dovanotą Lietuvos pogrindžio laikraščių rinkinius

Algirdo Vokietaičio dėka šiandien garsiojoje JAV Kongreso bibliotekoje (The Library of Congress) galima rasti gausius lietuviškus pogrindžio spaudos rinkinius. 1943–1944 m. kelionių į Švediją metu jam pavyko į Vakarus išvežti kai kuriuos rezistencinės veiklos dokumentus, pogrindžio spaudos rinkinius, kurie per Švediją pasiekė JAV. Persikėlęs gyventi į JAV Vokietaitis papildė bibliotekoje esančius rinkinius trūkstamais leidiniais bei numeriais iš savo asmeninės kolekcijos, taip pat 1966 m. Huverio instituto bibliotekai perdavė likusią išsaugotą lietuviškų pogrindžio leidinių kolekciją[\[13\]](#).

☐ Algirdas Vokietaitis, Vladas Bakūnas ir Juozas Balsys. "Aušros" gimnazijos auklėtinių suvažiavimas. Torontas, Kanada, 1986 m. gegužės-birželio mėn.

Nuotrauka iš knygos Algirdas Vokietaitis. Raštai. Kaunas, 2003

Žvelgdamas iš šių dienų taško galbūt ne vienas skeptiškai suabejotų, kiek visa lietuvių išeivijos organizuota politinė rezistencinė veikla anuomet galėjo turėti įtakos Lietuvoje ar Vakaruose vykstantiems procesams. Vis dėlto daugelis šioje veikloje dalyvavusių asmenų, tarp jų ir Algirdas Vokietaitis, net jei ir būtų žinoję tai, ką dabar žino istorikai, ar nuspėję ateitį, nebūtų tik iš šono ramiai stebėję vykstančius procesus. Nepaisydamas buvusių nesėkmių ir nusivylimo, kad karo metų viltys ir įsitikinimai subyrėjo, o Lietuva ilgiems dešimtmečiams prarado nepriklausomybę, Vokietaitis nesigailėjo. „Jaunesnioji sesuo Gražina, išklausiusi mano pasakojimą, paklausė: „Jei turėtum progą, ar vėl leistumeisi į tokius nuotykius?“ Su atsakymu nedvejojau: „Taip, aš ir vėl taip padaryčiau.“ Kodėl? Dar ir dabar tikiu, kad kiekvienas žmogus turi pasiryžti pasiekti ką nors nepaprasto, ką nors, kuo tvirtai tiki, ką nors svarbaus savo tautai ar savo kraštui, ypatingai, kai tauta nelaimėjo. Netgi jei tos pastangos vėliau pasirodytų buvę bergždžios, vis dėlto paliktų moralinis atpildas, kad mėginau...”[\[14\]](#) Sulaukęs garbingo amžiaus, rašydamas prisiminimus apie lietuvių rezistencinės veiklos laikotarpį, Algirdas Vokietaitis priėjo prie išvados, kad būtent šis laikotarpis ir bandymas padėti

gimtajam kraštui buvo svarbiausias jo gyvenime – tada jokios kliūtys, jokie pavojai ir rizika negalėjo jo sulaikyti nuo užsibrėžto tikslo.

Algirdui Vokietaičiui pavyko sulaukti Lietuvos nepriklausomybės ir kelerius metus ja pasidžiaugti. Išėjęs į pensiją paskutinius metus kartu su savo seserimi Gražina praleido Moragoje, Kalifornijoje. Jis mirė 1994 m. rugpjūčio 14 d., jo kremuoti palaikai 1995 m. buvo pervežti į Lietuvą ir palaidoti Kaune, šeimos kape Panemunės kapinėse. 2004 m., praėjus dešimčiai metų po mirties, Algirdas Vokietaitis už savo veiklą buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi.

[1] A. Vokietaitis. Credo, Algirdas Vokietaitis. *Raštai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2003, p. 552.

[2] S. Stonkus. A. Vokietaitis – vienas Lietuvos Kūno kultūros, sporto sistemos kūrėjų: teorinės išvalgos ir praktika, *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 2009, Nr.1(72), p. 5-11.

[3] Vokietaičių šeimoje, be Algirdo, buvo dar keturi vaikai: vyresni Birutė ir Vytautas bei jaunesni Kęstutis ir Gražina.

[4] Širdyje – Lietuva: Algirdas Vokietaitis. Biografijos bruožai. Parengė Kęstutis Kasparas, Algirdas Vokietaitis. *Raštai*, p. 5.

[5] 1931 m. jis treniravo moterų rankinio komandą, 1934 m. paskirtas Lietuvos plaukimo rinktinės treneriu, 1936, 1937, 1939 m. atstovavo Lietuvai tarptautiniuose fizinio auklėjimo ir sporto kongresuose Prancūzijoje.

[6] 1932–1977 m. Vokietaičio Lietuvoje ir išeivijoje rašyti straipsniai fizinio auklėjimo klausimais vėliau buvo surinkti ir publikuoti. Algirdas Vokietaitis. *Raštai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2003, p. 25–194.

[7] Širdyje – Lietuva: Algirdas Vokietaitis. Biografijos bruožai. Parengė Kęstutis Kasparas, p. 6.

[8] Plačiau žr. A. Vokietaitis. Laisvės ir nepriklausomybės pašvaistė, *Raštai*, p.199–201.

[9] A. Vokietaitis. LLKS atidaro duris į Vakarus, *Raštai*, p. 206.

[10] Prisiminimai buvo publikuoti *Laisvės besiekiant. Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos įnašas į antinacinę rezistenciją*. Čikaga: LLKS, 1983; taip pat Algirdas Vokietaitis. *Raštai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2003.

[11] A. Vokietaitis. LLKS atidaro duris į Vakarus, *Raštai*, p. 207.

[12] D. Dapkutė. *Lietuvių išeivijos liberaliosios srovės genezė*. Vilnius: Vaga, 2002, p. 61.

[13] LLKS pagrindinė spauda, *Laisvės besiekiant*, p. 131-134.

[14] A. Vokietaitis. Credo, *Raštai*, p. 551.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.